

Marknadens makt och dess följder

Samhällskritiskt seminarium i ABF-huset 29 januari 2011

med Ingemar Lindberg, Jenny Andersson och Leif Pagrotsky. Kommentatorer: Göran Rosenberg och Kajsa Borgnäs. Slutord: Sverker Gustavsson. Samtalsledare: Carl Tham.

Carl Tham inledde med att säga att dagens seminarium var det första i en serie samhällskritiska möten på ABF där man såg samhällskritik som grunden för samhällsförändring snarare än kritik och analys av socialdemokratien.

Ordet gick först till Ingemar Lindberg, tidigare LO-utredare m m som även bidrog med sin skrift "Nästa vänster – efter den nationella klasskompromissens tid" (Arena idé).

Ingemar Lindberg avvisade inledningsvis nostalgiska tillbakablickar på socialdemokratins stolta välfärdshistoria och tal om att vad vi nu genomlever kan ses som en parentes. I stället gick han direkt på den grundläggande frågan om på vilket sätt man kan se på och analysera kapitalismen, antingen som Weber som ett system av social- och statusgrupper eller, som Marx, som ett maktsystem. Med det marxistiska synsättet var det lätt att se att grundläggande förändringar skett på senare tid så att TCO och Saco tillsammans har fler medlemmar än LO och tjänstemännens organisationer förhandlar om två tredjedelar av lönesumman. Samtidigt ses en förändring av arbetsmarknaden och samhället i riktning mot två tredjedelssamhället – kanske är det redan här – med osäkrare och mera pressade arbetsförhållanden, många papperslösa som arbetar på en svart arbetsmarknad och stigande arbetslöshet.

Lindberg övergick sedan till att tala om kapitalismens utveckling och förändring, tidigare, och framför allt på senare tid – från 90-talet och framåt – mot en ständigt accelererande finanskapitalism där pengar och inte investeringar och produktion skapar mera pengar. Det har till och med gått så långt att varor och tjänster inom vissa finanssektorer ses som ett sidospår som man helst borde hoppa över i sin strävan att skapa mer och mer – pengar.

Han delade in förändringen i tre delar, globaliseringen samt finanssektorns och välfärdssektorns förvandling där alla tre hänger samman. Och Ingemar Lindberg underströk också starkt att det nu inte bara var produktions-utan även reproduktionssektorn som påverkades av förändringen genom den marknadsinvasion som skett inom vård, skola och omsorg där riskkapitalet gjort sitt stora intåg.

Under återopande av Walter Korpi's maktresursanalys inom välfärdskapitalismen där makten i ägandet balanserades av demokratin och starka fackföreningar gick han vidare till en beskrivning av nuets förändrade konfliktytor där medborgarskapet ersatts av en kundidentitet och kapitalet trängt in i själva livsmiljön. Och han talade om rätten till liv, vatten och jord som oefterlyterliga värden som måste skyddas från ekonomisk exploatering. Till detta område ville han även räkna vård, skola omsorg.

Men han ville även vända vyerna över nationsgränserna och underströk betydelsen av öppenhet i förhållande till andra länder och en insikt i att det även fanns andra maktordningar än kapitalets, t ex hierarkiska system inom nationerna, könsmaktsordningar och etnisk underordning.

Bilden han gav var mörk, men i den fortsatta debatten underströk Lindberg starkt att när nu kapitalet och varuproduktionen organiserades i långa kedjor över nationsgränserna innebar detta också en ökad sårbarhet och känslighet både i förhållande till konsumentmakt och till gemensam organisering av arbetare i multinationella företag varpå han hade många exempel, bl a i det ovan nämnda pappret "Nästa vänster".

Efter Ingemar Lindberg talade Jenny Andersson, forskare vid Centrum för internationella studier, CNRS i Paris, varifrån hon flugit in direkt för att medverka vid dagens seminarium.

Hon tog en nyskriven kolumn av Lena Andersson till utgångspunkt för ett resonemang om människosyn: är vi verkligen bara plånboksväljare eller kan man se på människor på ett mera nyanserat sätt? På basis av rösträtten ville hon göra sig själv till förespråkare för "hela människan",

människan som politiskt subjekt och medborgare. Och hon menade att dagens politiska strid på ett djupare plan är en strid om människan där en socialkonservativ, förtyglad syn tävlar med rättighetsbaserad, djupare människosyn. Som exempel på aktuell exploatering av människor och människovärde tog hon upp 1) kunskapskapitalismen inom vinstdrivande undervisning med dess betoning av ett egocentriskt "självförverkligande" där man inte behöver bry sig om någon annan, 2) finanskapitalismen som håller på att urgröpa välfärdsstaten och slutligen 3) den globala uppvärmningen och bristen på ytterligare odlingsbar jordbruksareal som kan komma att begränsa ytterligare kaloriuttag på ett katastrofalt sätt.

Den rädsla för framtiden som här finns inbyggd, liksom rädslan för repressiva krafter, ville hon möta med en vision om människan, en idé om vad det innebär att vara människa som skulle kunna vara utgångspunkt för den framtidsmobilisering som krävs.

Leif Pagrotsky, tidigare bl a handels- och kulturminister menade att det finns fog för den självkritik som nu pågår inom det socialdemokratiska partiet och han delade Ingemar Lindbergs beskrivning av djupgående förändringar i globaliseringens spår. Här pågår en förskjutning av maktbalansen i världen till förmån för Kina, Indien och Brasilien medan EU får maka åt sig. Produktionen är sammanflätad över gränserna till följd av finansmarknadens avreglering.

Hur kan då socialdemokratin få relevans på nytt? Han tog upp Lindbergs förslag om internationell reglering men var pessimistisk då förhållandena och därmed motivationen varierar starkt mellan länderna. Han underströk dock att bankerna och aktieägarna fortsättningsvis själva måste ta hand om förlusterna och inte bara vända sig till staten när det går snett – den som kammar hem vinsterna under goda tider måste också stå för riskerna. Överstatligt fackligt samarbete var han också pessimistisk inför, däremot fanns mera lokalt samarbete, exempelvis inom metallfacken i Sydafrika där Sverige kan hjälpa till med kursverksamhet liksom att man kan verka för bättre arbetsvillkor inom WTO.

Marknaden är platsen för alla de miljoner transaktioner av varor och tjänster som försiggår varje dag, sade Pagrotsky, och bör inte förväxlas med kapitalism. Det är när marknaden inte fungerar, när den sätts ur spel, som vi får problem, menade han. Men han var också kritisk mot en urskilningslös konkurrensutsättning, som t ex när EU vill förbjuda det svenska prestödet som syftar till ökad konkurrens. Ett exempel på dåligt fungerande konkurrens var de privatiserade apoteken som inte lett till någon effektivisering, liksom Svensk bilprovning, där man numera får vänta 3 månader på tid. Man måste alltså pröva varje sak för sig, var budskapet.

Ingemar Lindberg tog upp frågan om framtidsrädsla och hur denna bygger på en känsla av maktlöshet och han nämnde även den fackliga konkurrens som man sett inom bilindustrin när både Sverige och Tyskland drabbats av risk för nedskärningar och/eller nedläggningar. Kanske var inte tillverkningsindustrin det område där man borde börja utan byggindustrin, menade han.

Carl Tham undrade vad en regering egentligen förmår göra i dagens värld och samtidigt hur rimligt det var att regeringar agerar buffert när finanskapitalet kollapsar så som skedde 2008. Det är ju den avreglerade valutan som skapat den grekiska krisen genom transaktioner och lån som tidigare över huvud taget inte var möjliga, sade han. Medan man tidigare stoppade utbyggnaden av Järvafältet därför att det inte gick att låna 100 mkr kan nu stater "låna" ihop till hela statsbudgeten. Han påpekade att 2000-talets finanskris var den värsta som drabbat världen sedan 30-talet och detta utan att socialdemokratin haft särskilt mycket att säga om saken.

Ingemar Lindberg avslutade denna del av seminariet genom att framhålla konsumentmakten och pensionskapitalet som en möjlighet för de många människorna att tvinga fram bättre villkor både inom produktionen och i människornas dagliga liv, det som nu också invaderas finanskapitalismen genom riskkapitalet intåg i vård, skola och omsorg.

Göran Rosenberg, författare till den nytgivna boken "Plikten, profiten och konsten att vara människa" återknöt till de "gyllene åren" på 60-talet då politik var att välja, hur vi därefter fått reformstopp under K-O Feldt och sedan tvingats ikläda oss den "gyllene tvångströjan" på 80-talet. Han ville påminna om detta eftersom det finns en historisk glömska som gör att vi lätt bortser från de ändrade förutsättningar som råder när det gäller dagens problem. Införandet av lönsamhetskravet också på samhällsnyttiga områden har försvagat oss som samhällsvarelser och förstärkt individperspektivet, menade han, något som leder till ökad segregering. Han talade också

om ett EU som knakar i fogarna samtidigt som vi har svårt att hänga med i vad som händer. Vi pratar fortfarande om ”som ett brev på posten” och ”går som tåget” fast den tiden är förbi då man kunde lita på sådana självklara samhällsnyttigheter.

Det finns, sade Rosenberg, ett ”socialt rum” i samhället som man måste värna om, där vi är tillsammans och beroende av varandra och av samverkan. Senare i debatten när en kvinna i publiken opponerade mot att invandrare som inte vet vad demokrati är får komma hit och ta för sig direkt av allt vi har byggt upp, svarade han att så har invandringen alltid gått till: människor har kommit till ett nytt land och först gradvis vuxit in i det, men trots problem i början hade det på längre sikt varit så oändligt mycket mera berikande att ta emot dessa nya människor i landet.

Kajsa Borgnäs, f d ordförande för s-studenterna och numera knuten till Arbetarrörelsens tanke-smedja, som också fungerade som kommentator, menade att man måste identifiera den fiende eller motståndare som är ett hot mot oss alla genom ”marknadifieringen” av tillvaron och hon utpekade finanskapitalismen som detta hot. Problemet har varit, menade hon, att det har blivit så svårt att få syn på motparten, för finanskapitalismen har gjort kapitalet anonymt, men alla skulle tjäna på en reglering av finanskapitalismen – då skulle man kunna återta kontrollen.

Debatten gick vidare till att handla om politiska trauman i det förflutna, som blockerar nutida reformer, om behovet av politik för att balansera marknaden, om rädslan för kaos och behovet av trygghet och frågan uppstod varför allt detta hade skett, hur kom det sig? När skedde det och varför?

Leif Pagrotsky sade att det kom han ihåg mycket väl. Det hade att göra med den självgodhet som folk hade tröttnat på på 80-talet, på kösamhället som sträckte sig ända in i taxi-köerna (taxi - var god dröj) osv och sen kunde man naturligtvis fråga sig varför just Sverige måste gå allra längst i den privatiseringsvåg som följde, varför måste vi släppa in riskkapitalet i skolans och vårdens värld när ingen annan gjorde det.

Det borde någon av alla de socialdemokratiska f d statsråd som var närvarande på mötet svara på, de hade ju ansvaret på den tiden, menade någon i publiken och Carl Tham svarade att det i varje fall var fel att man inte hade infört stiftelsedrivna skolor i stället för marknadsstyrda.

Tillsammans fördömde man det system som ”gör pengar på pengar”, betydelsen av att upprätthålla rättvisa institutioner i samhället betonades ånyo och Göran Rosenberg sade att vi i vår generation har etablerat en skuldeekonomi där vi skjuter allt på framtida generationer. Det är de som får ta hand om alla bubblor som kommer att brista.

Seminarier avslutades med några reflexioner av Sverker Gustavsson, professor i statskunskap i Uppsala, som även han fördömde det där att vi leker affär i den offentliga sektorn och varnade för fortsatt outsourcing av politiken till privata händer. Samtidigt underströk han att någon slutgiltig lösning på förhållandet mellan individuella behov och samhälleliga plikter inte finns – och det var just själva meningen med politiken. Politik är att syssla med problem som inte går att lösa. Men som måste fortsätta att bearbetas hela tiden, sade han.

Kerstin Vinterhed